

Polanyi'nin Modern İktisatın İnsan Anlayışına Eleştirileri

Seriyye Akan*

Öz: Matematiksel ve teknik araçları teorisinin ifadesinde temel alan iktisat disiplini, bugün artık sosyal bilim olma kimliğini neredeyse yitirmiştir. Bu süreç, tarih içerisinde birtakım kırılmalarla gerçekleşmiştir. Bu kırılmaların hem bilimsel hem de sosyal ve iktisadi yönü vardır. Doğa bilimlerindeki gelişmeler iktisatçıların daha kesin çıkarımlara ulaşan fizik bilimine öykünmesine sebep olurken, Sanayi Devrimi'nin peşisıra kurulan piyasa sistemi insanı geçmişten tevarüs eden iktisadi iklimden koparmıştır. Esasında felsefi bir kavram olan rasyonalite, felsefi bağlamından arındırılarak iktisat disiplini içerisinde dâhil edilmiş, insanın doğal yanının ekonomik çıkarını ençoklaştırma olduğu düşünülen kabul ana akım iktisat literatürüne hakim olmuştur. Bunlara itiraz eden iktisatçılar da bulunmaktadır. Karl Polanyi piyasa sisteminin kendiliğinden oluşmadığını, insanın çağlar boyunca değişmediğini, ilksel ekonomilerin bugünkü piyasa ekonomisinden çok farklı olarak sosyal ilişkilerin içinde yerleşik olduğunu sosyal antropolojinin verilerini kullanarak iddia etmiştir. Bu çalışmada Polanyi'nin modern iktisadın insan anlayışına eleştirileri incelenmeye çalışılmıştır. Bunun için öncelikle rasyonalite kavramı iktisadi bağlamında tartışılarak konuya zemin oluşturulmuştur. Ardından sırasıyla Polanyi'ye göre "insanın aynı kalışı tezi" ilksel ekonomilerle ilgili tartışmalar ve sanayi devrimiyle paralel olarak gelişen piyasa toplumunun kuruluşu tartışması ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Polanyi, piyasa toplumu, rasyonalite, sosyal antropoloji, modern ekonomi, ilksel ekonomiler, holizm/bütüncülük.

Abstract: Discipline of economics, who already assimilated the mathematical and technical tools as a base for the expression of theory is almost lost its identity as a social science. This process has become visible through some historical breakups. These breakups have scientific, social and economic faces. While the developments in natural sciences had led the economists to imitate physics - since it uses more certain methods as a science; the market society which established after the industrial revolution separated humans from the economic understanding of the past eras. Rationality, which indeed a philosophical concept, purified from its philosophical context and integrated to economics. On the other hand, the mainstream economics which accepts the maximisation of interest as one of the components of human nature prevailed the economics literature. The modern economics' conception of human had shaped via the steps which we briefly mentioned above. Karl Polanyi (1886-1964) had criticized the human conception of modern economics by using social anthropological methods. He had claimed that market system did not emerged spontaneously, the nature of human did not change throughout history, and primitive economics was totally different from today's market society since the economic relations were embedded in the other social relations. In this article, we tried to analyse Polanyi's criticisms on modern economics' human conception. For this reason, we firstly argued the term rationality in the economic context, since it would be a basis for our subject. Then we emphasized the thesis of "unchanged nature of human" which highlighted by Polanyi, discussions on primitive economies, and the market society which established parallel to the industrial revolution respectively.

Keywords: Polanyi, market society, rationality, social anthropology, modern economics, primitive economies, holism.

* Doktora Öğrencisi, Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü.

E-posta: seriyyeakan@sabanciuniv.edu. Adres: Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ofis 2113, Orta Mahalle, Üniversite Caddesi No:27 Tuzla, 34956 İstanbul/ Türkiye.

“Yalnızca bizim Batı toplumumuz yakın zamanda
insanı ekonomik bir hayvana dönüştürdü.”
Marcel Mauss (Dalton, 1965, s. 1)

Giriş

Platon asırlar önce evrenin dilinin matematikle yazıldığını söylemişti. Fakat Platon’un görüşünün dünya ölçeğinde kabul görmesi için öğrencisi Aristoteles’in canlı, holistik ve sosyal görüşünün Bilim Devrimine dek dünyaya hâkim olması gerekiyordu. XVII. yüzyılda gerçekleşen Bilim Devrimiyle dünya mekanik, ölçülebilir ve matematikselleştirilmiş bir dünya olarak tasavvur edilmeye, bilimler üzerindeki etkileri ise bir asır içinde görülmeye başlandı. Yeni algılayışa en fazla uyan bilim fizik en uymayanıysa biyolojydi.

Doğa bilimleri bilim devrimi sırasında Avrupa’da çokça ilgi görmekteydi. Zamanla sosyal bilimler de doğa bilimlerinin kesinliğe ulaşma yönüne öykündü ve onun metotlarını kullanmaya heveslendi. İktisadın bilimleşme serüveni, yani önce bir sosyal bilim olarak tanımlanması, ardından giderek insani olandan uzaklaşması ilgi çekici bir çizgi izlemektedir.

İktisadın ayrı bir bilim olarak kabul edilişi geç sayılabilecek bir döneme denk geldi. 1776’da Adam Smith’in *Milletlerin Zenginliği* kitabının basımıyla bağımsızlığını kazanan, o vakit sosyal bilim kategorisinde değerlendirebileceğimiz iktisat bilimi, 1870’lerde marjinal devrimle, ardından 1930-1950 arasında gözlemlenen matematikleşme hamlesiyle kendisini sosyal bilimlerden büyük ölçüde soyutladı. İktisat düşüncesinin temelini oluşturan rasyonalite, standart iktisat teorisinde hâkim görüş hâline getirildi ve ders kitaplarında yerini aldı. Bu durum bir yandan iktisadın teknikleşmesine yol açarken, diğer yandan insanın *homo economicus* yani ekonomik insan diye adlandırılan, rasyonel tercihlerde bulunarak çıkarını ençoklaştırmayı amaçlayan bir tip olduğu savı ortaya atıldı.¹

Buna itiraz eden bilim insanlarından birisi Karl Polanyi (1886-1964) idi. Bu çalışmada Polanyi’ye göre modern iktisadın insan anlayışı ele alınmıştır. Bu çalışmanın bölümlerinde Polanyi’nin sosyal antropolojiden yararlanarak insanın yapısının tarih boyunca aynı kaldığı tezi, ilksel ve arkaik dönemlerdeki iktisat anlayışı ve bunun piyasa ekonomisinden ne ölçüde farklı olduğu, ardından piyasanın oluşturulma süreci incelenmiştir. Bu tartışmaya, iktisadi rasyonalite kavramı ve Polanyi’nin görüşleri irdelenerek başlanmıştır.

Polanyi 1944’te yayımlanan Büyük Dönüşüm adlı çalışmasında liberal düşünürlerin aksine piyasa sisteminin *laissez-faire* ilkesi yerine birtakım kurumsal düzenlemelerle bilinçli olarak inşa edildiğini iddia etmiştir. Tezini söz konusu eserde yerleşiklik ve sosyal felaket gibi birtakım kavramları yeterince açıklamamak ve piyasaların oluşturulması konusunu dağınık bir biçimde tartışarak meseleyi sistemleştirememekle eleştirilmiştir. Polanyi, akademik hayatını

1 Fizik ile iktisat arasındaki ilişkinin açıklayıcı bir incelemesi için Necip Çakır’ın *Physics and Economics* adlı doktora tezine müracaat edilebilir. Çakır fizik ile iktisat arasındaki güçlü ilişkinin iki temel üzerine dayandığını düşünür. Birincisi teknik ve metot, ikincisi ise geçmiştir. Bkz.: Çakır 1991: 2-3. İktisadın bilimleşme süreci tahmin edilebileceği gibi fizik gibi doğa bilimlerinin metodunu kullanan bir bilime metot açısından öykünmesiyle yakından alakalıdır. Çakır, XIX. yüzyılda bile Neville Keynes’in iktisadın fiziğin metodunu kullanmasının mümkün olduğunu belirtse bile iktisadın ondan daha karmaşık bir bilim olduğunu teslim ettiğini ekler. Bkz.: Çakır 1991: 20-23.

adadığı piyasaların bilinçli bir biçimde oluşturulma konusunu daha sonraki eserlerinde sosyal antropolojiden yararlanarak incelemeye devam etmiştir. Polanyi, öncelikle insanın mizacının her dönem ve kültürde aynı kaldığını, dahası insanlık tarihi boyunca çizgisel ilerlemenin gerçekleşmediğini kabul etmiştir. Bu önkabullerle beraber eskiçağ halklarındaki iktisadi yapıyı incelemiş; söz konusu toplumlarda piyasa sisteminin görülmediğini belirterek piyasanın ve onun bugün hiç itiraz görmemesine zihinlere kazınan insanın ekonomik çıkar ilkesi uyarınca davrandığı tezini reddetmiştir. Polanyi, eskiçağ toplumlarında, hatta ortaçağda bile iktisadi faaliyetlerin sosyal hayatın içinde mündemice bulunduğunu, dolayısıyla hem atomik bakımdan hayatı parçalamanın hem de tarihî bakımdan medeniyetlerdeki sürekliliği ihmal etmenin yanlış analizlere sebep olduğunu belirtmiştir. Holizm Polanyi'de merkezî bir kavramdır ve teorisini bunun üzerine bina etmektedir.

Bu çalışmada Polanyi'ye göre insanın aynı kalışı tezi, ilkçağ toplumlarındaki iktisat anlayışı ile sanayi devrimiyle piyasa toplumunun kuruluşu ele alınacaktır. Bunlardan önce ise, "insanın aynı kalışı," ilkel ekonomiler ile ilgili tartışmalar ve piyasa ekonomisinin kuruluşuyla son derece ilgili bir kavram olan rasyonalite üzerinde durularak tartışmaya başlanacaktır.

İktisat Özelinde Rasyonalite Kavramı

Esasında felsefi bir kavram olan rasyonalite kavramı iktisat disiplini içinde ilginç bir şekilde felsefi karakterinden ayrıştırılıp araçsallaştırılmıştır. Bu, daha bilimsel bir statü elde etmek gerekçesiyle yapılmıştır. Sosyal bilimler içinde disiplinler sınırlarını en erken keskinleştiren ve disiplinler meşruiyetini elde eden dal iktisattır. XVIII. yüzyılın son çeyreğinden XIX. yüzyılın son çeyreğine kadarki dönemde sınırları daha muğlak bir sosyal bilim dalı olan iktisat, sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Bu çabanın en büyük müşevviki şüphesiz genelde doğa bilimlerinin ve özelde fiziğin bilimsellik standartlarına duyulan hayranlıktır. Faydacı felsefeden alınan çıkarıcı birey tipi tek başına keskin hatlı bir bilimsel tip imkânı sunmuyordu. Çünkü ardında felsefi bir yük taşımaktaydı. Bu bireyin matematik dilde faaliyetini ifade edebilecek tarzda sınırlanıp söz konusu felsefi yükten kurtarılması gerekmektedir. Zira bu felsefi yük bilim öncesi dönemi temsil etmekteydi (Yılmaz, 2009, s. 8, 12).

Bu noktada rasyonalite kavramı imdada yetişmiştir. Rasyonalite kavramı, tedricî biçimde iktisat disiplinine yedirilip ardından diğer disiplinlere de örnek olmuştur.² İktisadın 1870'lerdeki marjinalist devrimi onun diğer sosyal bilimlerden ayrışma sürecini başlatmıştır. İktisatçıların fiziğe öykünmesi bu dönemde zirveye ulaşmış; 1930'lu yıllarda başlayacak matematikleşme hamlesinin de alt yapısını oluşturmuştur. Marjinalizmin doğuşunun hemen ardından Alman tarihselci okuluyla yöntem tartışmasının çıkmasına rağmen neoklasik teori iktisat içinde hâkim konumunu elde etmiştir (Yılmaz, 2009, s. 8).

2 Özgün Burak Kaymakçı XVII. yüzyıldan itibaren bağımsız olarak varlık bulan iktisadın kendi sorularını ele alışının bir 'rasyonalite'yi inşa ettiğini düşünür. Bununla beraber iktisadın incelediği yapıların sunduğu kırılğanlıklarla karşıt yaklaşımlara sahip doğa ve sosyal bilimler arasında salınımlar gösteren iktisadi rasyonalitenin tek tipleştirilemeyeceğinin de altını çizer. Ona göre iktisadi düşünce tarihi bütün ortodoks ve heterodoks okullarıyla birlikte neredeyse bu çoğaltımın tarihidir. Bundan dolayı hem iktisadın bilim olma yolundaki etkileşim alanlarının belirginleştirilmesi hem de doğa bilimlerinin metodik ilkelerinin diğer disiplinlere aktarılmasına imkân tanıyan süreçlerin kavranabilmesi için bilim felsefesinin gelişim çizgisi önem taşır (Kaymakçı 2015: 52).

Neoklasik teorinin marjinalist devrimden sonraki en büyük atılımı 1930'larda başlayıp 1950'lerde olgunluğuna erişen dönemde görülmüştür. Bu dönemde neoklasik teori dönemin hâkim pozitivist eğilimlerinden de beslenerek bilimsellik konusunda daha ileri bir metodolojik hassasiyete ulaşmıştır. Ordinalist devrim ile 'açıklanmış tercihler teorisi' iktisadın her türlü felsefi ardalardan kurtulmasını sağlamıştır. Rasyonalite kavramı, bu dönemde en arşsal formuna kavuşturularak aksiyomatize edilmiştir. Rasyonalite artık ikili bağıntılar şeklinde analiz edilen ve bu çerçevede içsel tutarlılık olarak tanımlanan bir forma dönüştürülmüştür. 'Rasyonel seçim teorisi' olarak formüle edilen bu yaklaşım, iktisadın içsel tutarlılığı son derece yüksek bir forma kavuşmasını sağlamış ve rasyonalite tartışması da yalnızca bu tutarlılık koşullarını oluşturan aksiyomlar üzerindeki bir tartışmaya dönüşmüştür (Yılmaz, 2009, s. 9).

Rasyonel seçim teorisi, iktisadın geçmişinden tevarüs ettiği bencil çıkar davranışıyla birleştirilince nihai insan davranışı tanımına ulaşıyordu. Bu davranış iki açıdan eleştirilmiştir. Amartya Sen bencil çıkarıcı davranışın ahlakî olmadığını söylemiştir. Sen, Smith'in bir ahlak profesörü olduğunu belirterek onun insan varlığını geniş kavrayışının iktisat teorisinde daraltılarak iktisadın ahlak ile olan bağının kopartıldığını söylemiştir. Sen, insanın şahsî çıkarının peşinde koşmasını bir iktisadî ilke olarak formüle eden Francis Edgewort'u eleştirerek savını oluşturur (Sen, 1977, s. 317-344). Sen'e göre Edgewort ve takipçilerinin iddia ettiği gibi davranan bir insan rasyonel olmaktan ziyade bir sosyal moron olmaya daha yakındır (Sen, 1977, s. 336). Dahası insan davranışlarını anlamak için tek bir ilkeye yaslanmak yanıltıcı çıkarımlara yol açacaktır çünkü insan davranışı, her zaman olduğu gibi, birçok farklı motivasyonun bileşkesiyle ortaya çıkar ve bunlardan biri de sosyalleşmedir. Sosyalleşme, Sen'e göre, birey davranışında etkilidir ve aileden arkadaş gruplarına, yerel topluluklardan sosyal ve ekonomik sınıflara kadar geniş bir yelpazede gözlemlenir. Bu gruplarda görebileceğimiz ailevi sorumluluk, iş ahlakı, sınıf bilinci gibi kavramlar ilgi kaynağıdır ve faydacılığı bir davranış teorisi olarak görmemiz bize tek seçenek olarak bencilliği bırakmaz (Sen, 1977, s. 318).

İkinci eleştiriyi dile getiren Walsh rasyonalitenin kendi kendini bozguna uğratabilen yönü olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda, oyun teorisi örnekleri ele alınarak irrasyonel seçimlerin daha iyi sonuçlara yol açtığı gözlenmiştir (Yılmaz, 2009, s. 126-127).

Buğra ve İrzik'a göre de iktisat düşüncesinin temelini oluşturan rasyonalite iki yönlü bir varsayımdır: İnsanların davranışlarını yöneten güdünün çıkar olduğu varsayılır ve insan "âlim-i mutlak" bir yaratık şeklinde kabul edilir. Yani insan, çıkarlarını maksimize edebilmek için gerekli bütün verilere sahiptir. Buğra ve İrzik bunun imkânsızlığından söz edip insanın çıkarları peşinde koşan yaratıklar olmadıklarını; bilakis insanın belirli alışkanlıkları ve ahlakî değerlerinin bulunduğunu ve davranışlarını buna göre şekillendirdiğini belirtmişlerdir (Buğra ve İrzik, 2008, s. 34).

Polanyi'nin iktisat tanımları bu tartışmanın izlenmesi bakımından ufuk açıcı olacaktır. Polanyi iki iktisat tanımı yapar bunlardan birincisi, kendisinin de doğru kabul ettiği özselci (substantive) tanımdır. Özselci tanım insanın doğasına ve hemcinslerine dayanır; onun doğal ve sosyal çevresiyle olan ilişkisine atıfta bulunur (Polanyi, 1965, s. 243). İkinci tanımsa onun biçimselci (formalist) dediği, bugün iktisat kitaplarında yerini korumaya devam eden tanımdır. Buna göre iktisadın tanımı sebep sonuç ilişkisinin mantıkî bir türevidir; sınırsız ihtiyaçları karşılamak amacıyla kıt kaynakların değişik kullanım alanları arasındaki dağıtım faaliyetlerine iktisat denir. Bu tanımın merkezinde nedret ve seçim olguları, daha doğrusu

sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için seçimler yapan bireyler bulunmaktadır (Polanyi, 1965, s. 243). Polanyi'nin iktisadın tanımından başlayan bu ikil anlatımı ekonomiyle ilgili kavramları izahında da devam eder.

Sözgelimi Polanyi, faydacılara göre insanın iki bileşenden oluştuğunu kaydeder. Biri "açlık ve kazanç"a, diğeri "onur ve güç"e, biri "madde"ye diğeri "ideal"e, biri "ekonomik"e diğeri "ekonomik olmayan"a, biri "rasyonel"e diğeri "rasyonel olmayan"a tekabül eder (Polanyi, 1971b, s. 114). Ancak Polanyi, aşağıdaki alt bölümlerde ele alınacak holistik kabulü uyarınca, insanın bu şekilde bölünebileceği inancını reddeder. Faydacıların bu fragmentasyonu neticesinde iktisadî ve iktisadî olmayan işleri birbirinden ayırdığı bilinmektedir. Oysa ki Polanyi, ilkçağlardan piyasa ekonomisinin oluşturulmasına kadar iktisadî faaliyetlerin sosyal ilişkiler/işler içinde yerleşik olduğunu savunmuştur. Ayrıca Polanyi insanın mizacının çağlar boyunca da aynı kaldığına inanıyordu. Bugünün piyasa kurallarıyla zihni şekillenmiş insanların vardığı, geçmiş çağlardaki ilksel insan topluluklarının davranışlarının rasyonel ve dahi doğal olmadığı sonucuna varmasını Polanyi'nin doğru bulmadığı açıktır. Çünkü Polanyi'ye göre bugün rasyonel biçiminde tanımlanan kavram, geçmiş çağlardaki insan topluluklarının davranışlarını belirlemiyordu. İnsan çağlar boyunca aynı kaldığından bugün tarif edildiği mânâdaki "rasyonel" kavramı doğal ve insanî değildir. Çünkü bugün kabul gören çıkarıcı birey davranışını rasyonel ve doğal kabul ediyorsak geçmişte gözlenen ve bugünkü rasyonel tercihlerle sahip olmayan insan topluluklarını doğal kabul etmemek zorunda kalınacaktır. Polanyi XIX. yüzyılda ortaya çıkan iktisadî rasyonalite kavramının XVIII. yüzyıldaki siyasî rasyonalite kavramının torunu olduğunu belirtir ve onun atası kadar gerçek-dışı olduğunu iddia eder. Zira iktisadî rasyonaliteyi doğru kabul etmek insanı tüm derinliği ve zenginliğiyle sosyal ve tarihî ortamından koparmak demektir (Polanyi, 1977, s. 14).

"İnsan Çağlar Boyunca Aynı Kalmıştır"

Polanyi'nin ortodoks iktisadın insan anlayışına eleştirisinin temel taşlarından birisi insanın çağlar boyunca aynı kaldığı kabulüydü. Polanyi'yi bu kabule götüren ortodoks iktisadın insan anlayışındaki birtakım varsayımları reddetmek istemesiydi. Ortodoks iktisat temel analiz birimi olarak tarih ve toplumdan soyutladığı hayalî bir insan tipini kurgulamıştır. Bu düşsel iktisadî insan faydasını çoklaştırmak için çıkarıcı peşinde koşar. Bu birey sonsuz ihtiyaçlar ile sınırlı kaynaklar arasında seçim yapmak zorunda olması sebebiyle optimizasyon yapar. Bu tercih teknik bir sorundur ve onu aşmak için rasyonel davranmak zorundadır. O hâlde iktisat dünyanın her yerinde rasyonel insanın tercih sorunudur ve onu amaç-araç ilişkisi bağlamında değerlendirmek mümkündür (İşgüden ve Köne, 2002, s. 99). Dahası özgürlük, yani tam rekabet içinde bulunan bireyler faydalarını maksimuma çıkarma, maliyetlerini minimuma indirmeye çalışırlarken farkında olmadan toplum yararı için çalışmış olmasıdır. Zevk, teknoloji, gelir dağılımını veri olduğu varsayımı altında, tam rekabet modelinin tüketim, yatırım ve çıktıda optimum sonuçları vereceği düşünülür (İşgüden ve Köne, 2002, s. 99). Polanyi'nin bu kurgulanmış insan tipiyle sorunları olduğu açıktır. Buna itiraz etmek için kullandığı bir metot antropolojidir ve buna dayanarak insanın çağlar boyunca aynı kaldığı tezinde ısrar eder. Zira ortodoks iktisat insanın rasyonel olduğunu iddia ederken Polanyi geçmişte yaşamış insanların bu paradigmaya göre "rasyonel" davranmadıklarını antropolojik verilerle kanıtlayıp ortodoks iktisatçıları çürütmek istiyordu. Bunun için insanın çağlar boyunca mizacının değişmediği savını işlemiştir.

Polanyi Büyük Dönüşüm'ün ek kısmında, insanın çağlar boyunca aynı kaldığı inancını Malinowski, Thurnwald ve Linton'dan aldığı alıntılarla okuyucuya yansıtır. İnsan Üzerine İnceleme adlı kitabında Linton okuyucuyu kişilik belirlenmesiyle ilgili psikolojik kuramlara karşı uyarak, gözlemcinin kültürel farklılıkların ötesine nisbette insanların "bizim gibi" olduğunu söylerken (Polanyi, 1986, s. 278), Thurnwald ise insanlar arasında, gelişmelerin bütün aşamalarında varolan benzerliğin üzerinde durmuş ve temel nitelikli kolektif duyguların, sosyal hayatta benzer şekilde karşımıza çıktığını ifade etmiştir. Bu duygular saygı görüp ödüllendirildiği nisbette genelleşecek ve toplumun üyeleri, bunun için gerekli nitelikleri geliştirecektir (Polanyi, 1986, s. 278). Polanyi Malinowski'nin de böyle düşündüğünü belirtmiştir (1986, s. 27).

Polanyi'nin görüşlerine başvurduğu Malinowski ve Thurnwald'ın eserleri 1930'larda yayımlanmıştır. Ancak 1962'de Yaban Düşünce'yi yayımlayan, antropolojide yapısalcılığın kurucusu olarak geçen Lévi-Strauss'un bu konuyu daha yetkin bir biçimde sistemleştirdiği görülmektedir. Bu nedenle, bu alt bölümde Lévi-Strauss'un görüşlerine yer verilecektir.

Lévi-Strauss'a göre tüm insan tecrübesi ve faaliyeti insandaki temel düşünce yapısından kaynaklanır ve bu yapıyla sınırlıdır. İlkel denilen zihinsel toplulukların faaliyetleri eksiksizdir. Ona göre insan zaman ya da kültür farkı hiç gözetilmeden aynıdır: "Lévi-Strauss, en tanınmış eseri olan *Yaban Düşünce*'de uygar ve ilkel insanların zihin kapasiteleri arasında anlamlı farklılıkların olmadığını iddia eder. Daha doğrusu şunu tartışır: Birçok yazısız toplum, Batı biliminde yararlı bulunan soyut niteliklerden (çokluk, sıklık, hız vs.) ziyade, kategorilerin oluşturulmasında ve mantiki işlemlerin yapılmasında nesne ve organizmaların duyumsanan nitelikleri (büyüklük, renk, koku ve benzeri) çerçevesinde bir "düşünme tarz"ını kullanırlar. Lévi-Strauss'a göre, bu tarzın kullanımı, ayırt edemeyen düşüncenin kanıtı değildir. Büyü ve mitsel düşünce, biliminki kadar dikkatli bir mantığa sahiptir ve bunlar "tam ve kapsamlı bir belirleyiciliğe" dayanır. Mitsel düşüncenin başarıyla yaptıkları da takdir edilir: Çömlekçilik, dokumacılık, tarım ve hayvan evcilleştirimi, "gerçekten bilimsel bir tutum, sürekli ve her zaman uyanık bir merak ve sırf bir bilme arzusunu gerektirir" (Kaya, 2010).

Olivier Abel'e göre de: "Lévi-Strauss'un insanlık meselesine -moda bir terim olmadan önce- "ekolojik" bir yaklaşımı olduğu söylenebilir. Onun önerdiği hümanizm "insanı doğanın efendisi haline getirip, kendinden sonra geleceklerin en açık ihtiyaç ve çıkarlarını göz önünde bulundurmadan doğayı talan ettirmek yerine, (...) ona doğada makul bir yer verir." Althusser'e göre Lévi-Strauss Marksisttir ve Marks'ta üretim tarzı yapısıdır (Kaya, 2010).

Lévi-Strauss'un Polanyi'nin bolca yararlandığı Malinowski'yi eleştirdiği belirtilmelidir. Lévi-Strauss, daha Yaban Düşünce'nin başında Malinowski'yi yanlışlar çünkü Malinowski ilkelerin totemsel bitki ve canlılara ilgisinin yalnızca midelerinden yakınmalarından kaynaklandığını belirtmiştir (Lévi-Strauss, 2002, s. 27). Oysa totemsel hayvan, bitki ve nesnelerin çokluğu meselenin sadece yenilebilirlikle ilgili olmadığını göstermiştir. Hayvan "totem" veya bağlandığı tür hiçbir durumda dirimsel bir kendilik olarak anlaşılmaz; herhangi bir alanı bölmek ya da yeniden toparlamak için imkân sunan bir kavramsal araçtır.

Lévi-Strauss'a göre Malinowski en iyi ihtimalle bir sonuç ya da eşzamanlı bir olguyu neden gibi göstererek ruh hekimliğini de 'doğal koşulların sonucu' diye sunmuştur. Bu da Batılı bilim adamlarının ilkel denilen toplumları kendi toplumlarından ayrı göstermesini kolaylaştırmış, onları her zaman doğa içine atmasa da en azından doğa karşısındaki tutumuna göre sınıflandırılmasını sağlamıştır (Kaya, 2010).

Lévi-Strauss yabanilik konusunu ise şöyle sonuçlandırmaktadır: "...İlkel toplumların son derece yaygın olan bilgi ve düşünce biçimlerini belirttiklerini yeni yeni fark etmeye başlıyoruz. Bu nedenle, ilkelik konusunda edindiğimiz bu geleneksel imgenin değişmesi gerekir. "Yabanıl," hiçbir zaman ve hiçbir yerde, bizim çoğu kez tasarlamaktan hoşlandığımız şu hayvanlık koşulunu ancak aşmış, hâlâ gereksinim ve içgüdülerinin tutsağı olmaktan kurtulamamış varlık olmamıştır kuşkusuz..." (Lévi-Strauss, 2002, s. 68)

Sadece sosyal antropoloji değil, biyoloji felsefesi içinde de sözkonusu insan topluluklarının "ilkel" veya "mantıköncesi" gibi terimlerle adlandırılmaları tartışmalıdır. Çünkü bunlar kimi toplumların altta kalmışlığını, gelişmemişliğini, geri kalmışlığını imâ etmektedirler. Belli bir medeniyetin hatta kavmin gelişmiş olduğu böylece üstünlüğü, hâkim olma hakkı gibi önyargı ile tek taraflılığını yansıttıklarından, öznellik ile önyargı taşımayan "biçimselleştirilmemiş mantığa dayalı düşünme tarzı" nı kullanan kavimler/kültürler deyişi tercih edilebilir. Bu tercih, ruhun evrime tâbi olamayacağı inancından hareket eder ve düşünme kurallarının, bir başka deyişle mantığın, soyuluş çizgisinde azdan çok gelişmişliğe doğru ilerleyeceği sonucuna varmaz (Duralı, 2006, s. 39).

İlksel Ekonomiler

İlksel ekonomilerde emek karşılığında kazanç sağlamayı beklemek, insan için doğal kabul edilmemektedir. Polanyi sosyal antropolojinin babası sayılan Malinowski'den kazancın uygar toplumlarda çoğu kez çalışma dürtüsü oluşturduğu halde, toplumların ilksel koşullarında hiçbir zaman çalışmayı teşvik eden bir unsur olmadığını öğrenmiştir. Lowie'den de Ortaçağ'da bile, yabancılar için işin karşılığının ödenmesinin duyulmamış bir şey olduğunu alıntılar. Hatta saz şairlerinin yaptıkları işin karşılığını aldıkları için aşağı görüldükleri örneğini verir (Polanyi, 1986, s. 277).

Bu tarz ekonomilerin ikinci bir özelliği emeği kaçınılmaz olarak yapılması gereken en az işle sınırlamanın insan için "doğal" bir şey olarak kabul edilmediğidir. Thurnwald'ın bildirdiğine göre çalışmanın hiçbir zaman kaçınılmaz olarak görülemediği gereken işlerle sınırlandırılmadığını, doğal ya da edinilmiş işlevsel bir faaliyet arzusuna bağlı olarak gereken en alt düzeyi her zaman aştığını görmemek elde değildir (Polanyi, 1986, s. 277).

İlksel ekonomilerin belki de en önemli özelliği çalışmanın olağan özendiricilerinin kazanç değil karşılıklılık, rekabet, çalışma zevki ve sosyal övgü olmasıdır. Karşılıklılık, Malinowski'ye göre ekonomik eylemlerin hepsi değilse bile çoğunun bir karşılıklı armağanlar ve armağan iadeleri zincirinin parçasını oluşturması, bu armağanların sonuçta birbirini dengelemesi ve bütün tarafların aynı ölçüde çıkar sağlamasıdır. Yasalara sürekli karşı çıkan biri kısa zamanda kendini sosyal ve ekonomik düzenin dışında bulur (Polanyi, 1986, s. 277).

Sosyal övgü ise, Firth'e göre, toplumdaki herkesten ortalama bir çalışma düzeyini tutturmasının beklenmesidir. Andaman adalarında yaşayanların tembelliği anti sosyal bir davranış olarak görmeleri dikkat çekicidir. Yine Firth'e göre emeğini başka birinin hizmetine sunmak sosyal bir hizmettir, yalnızca ekonomik değil (Polanyi, 1986, s. 278).

Dördüncü özelliğe göre tek başına kendisi ve ailesi için yiyecek sağlama çabasının eski insanın yaşamında yeri yoktur. Polanyi Klasiklerin ekonomi öncesi insanın kendisine ve ailesine bakma durumunda olduğunu varsaydıklarını bildirir (Polanyi, 1986, s. 279).

Bir başka önemli özellik de, ekonomik sistemlerin sosyal ilişkilerin içine yerleşmiş oluşudur; malların bölüşümünü ekonomi dışı amaçlar belirler. Thurnwald ilksel iktisadın, kenetlenmiş bir bütünün parçaları olan belirli sayıda insanla uğraşan sosyal bir iş olduğunu vurgular. Aynı şeyin zenginlik, çalışma ve takas için de geçerli olduğunu belirtir. Ona göre ilksel toplumda zenginlik ekonomik değil sosyal niteliktedir. Emeğin iş görmekte etkin olabilmesi, sosyal güçlerin örgütlü bir çabası içine yerleşmiş olmasındandır. Mal ve hizmetlerin takası, büyük ölçüde ya sürekli bir ortaklık içinde yürütülür, ya belirgin sosyal bağlarla ilintilidir ya da ekonomi dışı alanlardaki karşılıklılık ilişkileriyle birlikte gider (Polanyi, 1986, s. 278-279).

Thurnwald'dan aktaracak olursak: "Kabile yaşamının tümüne sürekli bir alıp verme işlemiştir. Bugün verilen yarın alınanla dengelenecektir. Bu, ilksel yaşamın bütün ilişkilerine işlemiş olan karşılıklılık ilişkisinin bir sonucudur. Bu karşılıklılığı olanaklı kılmak üzere vahşi toplumda karşılıklılık yükümlülüklerinin kaçınılmaz temeli olarak belirli bir kurumsal 'ikilik' veya 'yapısal simetri' bulunur" (Polanyi, 1986, s. 278).

Polanyi, Thurnwald'ın bu tür karşılıklı davranışlardan bağımsız olarak bazen de onunla birlikte, stoklama ve yeniden dağıtımın ilksel avcı kabilelerden en büyük imparatorluklara kadar yaygın olduğunu bulduğunu belirtir. Mallar bir merkezde toplanıyor sonra da çeşitli biçimlerde topluluğun üyelerine dağıtılıyordu. Bu dağıtım işlemini merkezî otorite yapıyor ve bu merkezî yetkililerin elindeki en önemli güç kaynağını oluşturuyordu (Polanyi, 1986, s. 279).

Altıncı özellik ise kazanç dürtüsünün "doğal" bir insan dürtüsü olmamasıdır. Thurnwald'a göre ilksel iktisadın belirleyici niteliği, üretim ve değişimden kâr sağlama isteğinin yokluğudur. Malinowski ise net bir şekilde, yok edilip ortadan kaldırılması gereken bir başka fikrin de bugünün bazı iktisat kitaplarındaki "İlkel ekonomik insan" kavramı olduğunu söyler (Polanyi, 1986, s. 276).

İlksel toplumların burada zikredeceğimiz son özelliği ise karşılıklılık ve yeniden dağıtımın yalnız küçük ilksel topluluklar için değil, aynı zamanda büyük ve zengin imparatorluklar için de geçerli ekonomik davranış ilkeleri olmasıdır. Polanyi burada da Thurnwald'ın görüşlerine başvurur. Thurnwald'a göre dağıtımın en ilksel avcı kabile yaşamından başlayan kendine özgü bir tarihi vardır. Daha yakın ve daha açık bir biçimde katmanlaşmış toplumlarda durum daha değişiktir. Örneklerin en çarpıcısını hayvancılıkla uğraşan toplumların tanımla uğraşanlara karışmaması oluşturur. Bu toplumlarda koşullar birbirinden çok farklıdır. Ama birkaç ailenin elindeki siyasal gücün artması ve despotların ortaya çıkmasıyla dağıtım işlevi önem kazanır. Şef köylüden artık vergi biçimine dönüşmüş olan armağanları toplar ve bunları kendi görevlileri, özellikle saraya bağlı olanlar arasında dağıtır (Polanyi, 1986, s. 279).

Thurnwald daha sonra bu gelişmelerin daha karmaşık dağıtım biçimlerini de içerdiğini söyler. Bütün eski devletler, Çin, İnkâ İmparatorluğu, Hint Krallıkları, Mısır, Babil vergi ve ücret ödemelerinde metal para kullanıyorlar, ama devlet görevlileri, savaşçılar ve çalışmayan sınıflara, yani halkın üretici olmayan kesimine ambarlar ve depolarda toplanan tahılı dağıtarak aynı ödemelerde bulunuyorlardı. Bu durumda dağıtım özünde ekonomik bir işlev görüyordu (Polanyi, 1986, s. 276).

Ortaçağ'a gelindiğinde ise Thurnwald'a göre durum şudur: "Feodalizmden söz ettiğimizde genellikle Avrupa Orta Çağını düşünürüz. Ancak bu, katmanlaşmış topluluklarda hemen ortaya çıkan bir kurumdur. Ödemelerin çoğunun aynı olması ve üst kademenin bütün top-

raklar ve sürüler üzerinde hak iddia etmesi feodalizmin ekonomik nedenlerini oluşturur (Polanyi, 1986, s. 279).

Bu özellikler incelendiğinde ilksel ve arkaik dönem ekonomilerinin *laissez-faire* kapitalizmiyle uyum sağlamadığı görülmektedir. Polanyi bunu insanın çağlar boyunca aynı mizaçta kalmasıyla beraber okuyarak 1775 ile 1850 arasında İngiltere'de doğup, 1930 ile 1940'larda Avrupa ve Amerika'da yıkıldığını ilan ettiği *laissez-faire* kapitalizminin kendiliğinden gelişmediği ve temel önermelerinin insanın doğallığıyla alâkasının bulunmadığı tespitini yapmıştır (Dalton, 1965, s. 2).

Piyasanın Oluşturulması

Bilindiği gibi Polanyi piyasa mekanizmasının kendiliğinden oluştuğu tezine karşı çıkarak onun birtakım kurumsal düzenlemelerle, kasten ihdas edildiğini savunmuştur (Polanyi, 1965, s. 241-270). Çünkü ona göre "bir toplumu yalnızca insanın iradesi ve isteği ile biçimlendirmek bir yanlısamadır." (Polanyi'den akt. Özel, 2009, s. 222) Bu kurumsal yapı "insanı insanlıktan" çıkaran (Özel, 2009, s. 258) fonksiyonlara haizdir. Piyasa yapısının ürettiği, yukarıda değindiğimiz ikilik -ekonomik olan ile olmayan, maddi ile ideal, akılcı ile akılcı olmayan gibi- insanın parçalanmışlığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle piyasa alanı bireyin sathı, dışsallaşmış varlığını veya "kör ve karanlık alter egosu"nu temsil etmektedir (Özel, 2009, s. 241). Bu parçalanma bir başka açıdan insanı toplumsallığından da koparır ve onu bir atoma dönüştürür. Dolayısıyla piyasa ekonomisi "insanın bir toplumsal varlık olarak değişmezliğini," bireyin bir *homo economicus* olarak davranması sonucunu doğurur (Özel, 2009, s. 242).

Karl Polanyi siyasi iktisat ve bununla ilgili alanlarda benzerlerinden farklı bir konuma sahiptir. Kendisi geleneksel Marksist olmamakla beraber hayatının bir döneminde Marksist olması hasebiyle Marksizm'e yakındır. Sermaye ve sınıf kavramları yerine piyasalara vurgu yaptığından ötürü geleneksel Marksist olarak adlandırılmaz. Fakat gerek piyasa ekonomilerini kıyasıyla eleştirmesi gerek de kapitalizme karşı çıkan siyasi bir yanının da mevcut bulunması onu sosyalizme yaslar. Dolayısıyla Polanyi sadece bir akademik figür olarak kalmaz, siyasi gündemi de olan Marksist olmayan bir sosyalist olarak adlandırılabilir (Sayer, 2009, s. 9-12).

Polanyi ilksel ve antik ekonomiler üzerine yapılmış antropolojik araştırmaların bulgularından yararlanarak XIX. yüzyıl piyasa ekonomisini karşılaştırmalı tarihsel bir perspektifle ele almıştır. Polanyi piyasa ekonomisinin kendiliğinden ortaya çıkmış bir olgu olmadığını, aksine onun emek, toprak ve parayı adım adım metalaştıran birtakım kurumların marifetiyle gerçekleştirilen "siyasi bir proje" olduğunu ısrarla savunmuştur. Ünlü eseri *Büyük Dönüşüm*'de bu tezi ayrıntılı bir biçimde tartışır. *The Livelihood of Man; Primitive, Archaic and Modern Economies* adlı eserlerinde ve çeşitli makalelerinde söz konusu tezini antropolojik bulgulardan yararlanarak ve XIX. yüzyıl ekonomisini tarihteki ekonomilerle karşılaştırarak savunur.³

3 Esasında Polanyi'nin eserlerini iki küme altında toplamak mümkün görünmektedir. *Büyük Dönüşüm*'ü ihtiva eden birincisinde kapitalizmin tarihsel bir analizini yapar. *Livelihood of Man; Primitive, Archaic and Modern Economies; Trade and Markets* adlı eser ve makalelerinde ise *Büyük Dönüşüm*'de kurduğu kavramsal çerçeveye antropolojik yaklaşımla tarihsel kanıtlar arar. İki grup çalışma birbirini tamamlayıcı özelliktedir (Özel 2009: 219).

Andrew Sayer Büyük Dönüşüm'ü "iyi bir kötü kitap" olarak tavsif eder. İyi bir kitaptır çünkü verdiği sonuçlar veya verdiği ders hâlâ önemini korumaktadır. Kötü bir kitaptır çünkü söz konusu sonuçlara yönelik savlarını açık ve sistematik bir şekilde sıralamaz; bunun yerine çoğunlukla cesur iddiaları tekrarlayıp bunları destekleyebilecek kanıtlara işaret ederek konuyu tartışır. Sayer, Polanyi'nin kimi temel kavramları açıklamakta yetersiz kaldığını belirtir. Mesela, piyasanın yayılmasına tepki gösteren "toplum" veya toplumsal ilişkiler kısmında dile getirdiği "yerleşiklik/gömülülük (embeddedness) metaforu" Sayer ve Randles'e göre düş kırıklığı yaratan bir muğlaklığa sahiptir (Randles, 2003, s. 422-423). Buna ilâveten, Polanyi'nin, kendi kurallarına göre işleyen piyasanın yol açtığı "sosyal felâket" in "öncelikle ekonomik değil de kültürel bir olgu" olduğunu iddia ederken şaşkıncı bir biçimde bu kültürel zararın bir tür "parçalanma" oluşu dışında herhangi bir niteliğine eğilememesi de Sayer'in eleştirilerindedir (Sayer, 2009, s. 10). Ancak Büyük Dönüşüm'den otuz üç yıl sonra Polanyi'nin ölümünün ardından yayımlanan *The Livelihood of Man*'de Polanyi'nin tezlerini daha sistematik bir biçimde savunduğu belirtilmelidir.

Polanyi için Büyük Dönüşüm bilinçli bir politik müdahale niteliği taşır. Büyük Dönüşüm'ü yazarken onun II. Dünya Savaşı sonrası dünyasını etkilemesini umuyordu. Büyük Dönüşüm piyasa ekonomisinin yükselişi ve düşüşünü anlatır. İki kritik dönüşüm vardır: merkantilizmden dolayı piyasa ekonomisinin ortaya çıkması ve piyasa ekonomisinin faşizm döneminin ardından II. Dünya Savaşı'nda yıkılması. Alışlagelmiş evrimci görüşün zıddına Polanyi, ulusal piyasaların yerel veya uzak mesafe ticaretin aşamalı olarak genişletilmesinden değil fakat kasıtlı merkantilist devlet politikalarıyla oluşturulduğunu iddia eder (Block ve Somers, 1984, s. 54). Polanyi Büyük Dönüşüm'de özellikle XIX. yüzyıl İngiltere'sini merkeze alarak piyasanın nasıl birtakım kurumsal marifetlerle oluşturulduğunu tartışır. Polanyi, tezini desteklemek için arkaik toplumlardaki ekonomik modelleri inceler. Fakat bunu yaparken modern iktisatçılar tarafından kabul gören iktisadın biçimselci tanımını değil, özselci tanımını kullanır. Söz konusu toplumlardaki sosyal ilişkileri betimleyerek dönemin iktisadının daha ziyade siyasal iktisada yakın olduğunu söyler. Polanyi'nin ifadesiyle *laissez faire* siyasi kapitalizminin kurumsal yapısı, iktisadi toplum ve siyasetten emeği, toprağı ve diğer doğal kaynakları metalaştırarak ayırmıştı. Bu büyük kurumsal dönüşümle önce klâsik ardından neo-klâsik iktisat yaratılabilmişti. Adam Smith'le siyasal iktisat bitmiş, Ricardo'yla iktisat başlamıştı (Dalton, 1965, s. 9).

Büyük Dönüşüm'ün altında yatan ana kavramın bütünlük veya holizm, yani bazı sosyal dinamikleri elde tutmak için gerekli olan bağlamı temin eden sosyal bir bütün, olduğu söylenebilir (Block ve Somers, 1984, s. 62). Hatta Polanyi kendisini bu meyanda Aristoteles'in geleneğinin devam ettiricisi olarak görür: "Aristoteles haklıydı: insan ekonomik değildi, fakat sosyal bir varlıktı" (Polanyi, 1971b, s. 65). Aristoteles'in insan ilişkileri konusundaki tüm görüşleri toplumsaldır. Polanyi'nin holizme entellektüel bağlılığı onun sosyal zeminde, ekonomi, piyasanın doğası, sosyal sınıflar ve devletin toplum içindeki pozisyonu arasındaki ilişki hakkındaki görüşlerinin kanıtıdır. Polanyi'nin holizmi bir kaç açıdan incelenebilir:

Polanyi'ye göre bütün insan davranışları içeriği ne olursa olsun sosyal olarak şekillenir ve belirlenir. Polanyi'nin başlangıç noktası her zaman toplumdur. Ona göre bireysel aktörü temel alıp "ekonomik insan" veya "rasyonel insan" kavramlarını üretmek bireyi toplumdaki soyutlayan tüm teoriler sadece hayal mahsulüdür. Polanyi'ye göre XIX. yüzyıl toplumu ekonomik zorunlulukların insan hayatını şekillendirmede belirleyici olmaya başlaması sebebiyle

benzersizdi. Önceki toplumlarda ekonomi, yani insanın maişetini temin için yaptığı düzenlemeler, sosyal ilişkilerin içinde yerleşikti/gömülüydü ve bu ilişkiler din, siyaset ve diğer sosyal düzenlemelere tâbiydi. Adam Smith'in aksine Polanyi, bireyin ekonomik kazançlarının, bu erken dönem toplumlarında çok küçük bir rolünün bulunduğunu vurgular. Ona göre sadece XIX. yüzyıl kendinden-düzenleyici piyasası tüm insanlık tarihi boyunca kâr merkezli anlayışı toplum hayatında belirleyici yapmıştır. Liberalizm ve Marksizmin tarihî hatası bu kâr merkezli anlayışın tarihî toplumlarda belirleyici olduğunu varsaymasıdır (Block ve Somers, 1984, s. 63).

Polanyi bu hatayı "ekonomik safsata" olarak tavsif eder (Polanyi, 1977, s. 6).⁴ Polanyi'ye göre ekonomik safsatanın dört sacayağı vardır: ekonomi ve piyasa, ekonomik dönüşüm, ekonomik akılcılık ve ekonomik tekbencilik (Polanyi, 1977, s. 6-14). Elbette insanın "ekonomik hayvan" kabul edildiği XIX. yüzyıldan önce ekonomik ilişkileri, fiyat mekanizması, işe sorunları vardı. Fakat onun ekonomik safsata veya yanlıgı diyerek olumsuzladığı durum ekonomik fenomenin pazar fenomenine eş tutulmasıydı (Özel ve Yılmaz, 2005, s. 9). Bundan ötürü kendisinin önerdiği iki iktisat tanımı -biçimselci ve özselci- ve onlardan ikincisi lehine görüş bildirmesi hayati önem arz ediyordu. Çünkü ancak ikinci tanıma göre insan iktisadi ilişkilerinin peşinden koşarken bencil ve çıkarıcı varsayılmaz, toplumdan soyutlanarak yalnızlaşmaz, dolayısıyla sosyal yanının bilincinde bir hayat sürdürür.

Bu kabulü Polanyi'yi piyasa-dışı toplumlar üzerindeki çalışmalarını geliştirmeye ve piyasa toplumunun tarihî spesifikliğini araştırmaya iter. Fakat bundan evvel Polanyi, ekonomik teriminin iki tanımı arasında derin bir ayırım yapmak zorundadır. Polanyi yukarıda değindiğimiz biçimselci tanımı kabul etmiyordu. Onun yerine özselci tanımı temel alarak teorisini kurmayı tercih etmişti. Özselci tanıma göre ekonomi, "İnsanla çevresi arasında, insanlarca kurulmuş bir süreçtir. Bu süreç istekleri karşılayan maddî araçlar arzının sürekliliğini sağlar." (Buğra, 1995, s. 49) Analizciler ilk tanımı kullandıkları sürece kapitalist toplumlarda var olan bazı temel dinamikleri kapitalist öncesi toplumlarda da bulacaklardı. Sadece ikinci tanımı kullanarak geçmişteki iktisadî eğilimi anlamak mümkün olacaktı. Yalnızca iktisadın özselci tanımı sosyal bütünün kontekstindeki iktisat anlayışını konumlandırmaya hizmet edebilirdi. Polanyi'ye göre iktisat iktisadî ve iktisadî olmayan kurumlar içinde yerleşikti ve onlar tarafından sarmalanmıştı (Barber, 1995, s. 395). İktisat-dışının müdahillliği hayatiydi. Din ve hükümet belki de parasal kurumlar veya araçlar kadar yapı ve ekonominin işleyişi için önemliydi (Block ve Somers, 1984, s. 63).

Liberalizm insana "doğal ekonomik" güdüleri yüklerken, Polanyi açlık ve kazancın aşk ve nefretten daha ekonomik olmadığını iddia ediyordu. "Doğruyu söylemek gerekirse, insanoğlu her şey birbirine bağlı olarak düzenlendiği müddetçe çok çeşitli sebeplerle çalışır." (Polanyi, 1971b, s. 68) Bu sebepler gurur, önyargı, sevgi veya kıskançlık olabilir ve bunlar dinî, siyasi veya estetik güdülerle açığa çıkmış olabilirler. Polanyi'ye göre eğer modern iktisatçıların söylediği türden güdülerin insan doğasında bulunduğunu varsayarsak bütün eski, primitif toplumların doğal olmadıklarını varsaymamız gerekir (Block ve Somers, 1984, s. 64).

Polanyi'nin sosyalin baskınlığına inancı onu ekonomik güdülerin mutlak birincil kabul edildiği toplumların yaşamayacağı sonucuna götürür. Bundan dolayı Polanyi XIX. yüzyılın ken-

4 Yazının Türkçe'si için bakınız: Polanyi 1997: 189-205.

dinden-oluşmuş/düzenlenmiş piyasasının yıkılmaya mahkûm bir ütöpik deney olduğunda ısrar eder. Polanyi piyasa ekonomisinin hem toplum hem de çevre için bir yıkım olduğunu belirtir. İşçiler sömürülür; besin kâr marjlarını arttırmak için bozulur; çevre, kaynakların sınırsızca kullanımından ötürü kirletilir. Bütün bu felâketlerin ötesinde toplum eğer kendi çıkarını düşünen bireylerden oluşursa toplu yaşam için gerekli olan paylaşım ve karşılıklı anlayış hasletleri toplumda sürdürülemez (Block ve Somers, 1984, s. 64).

Polanyi'nin holizmle ilgili ikinci kavramı piyasa toplumunun kendisidir. Polanyi için toplumdaki piyasanın varlığı ile piyasa toplumunun varlığı arasındaki fark temeldir. Ekonomik safatanın takip edicilerinin sürdürdüğü bir yanlış, piyasaların bazı toplumlarda var oluşundan hareketle arz ve talep kanunlarını modern kapitalizmdeki gibi kurmalarıdır. Fakat Polanyi, piyasaların farklı prensiplerle davrandığını göstermek için çok çaba harcamıştır. Kapitalizm öncesindeki birçok toplumda fiyatlar yönetimce belirlenir, böylece arz ve talep marjinal bir rol oynar. Dahası fiyat üreten piyasalar var olsa bile, merkantilizmdeki gibi, bu piyasaların sistematik düzenlemeleri piyasaların sosyal hayatta ikincil bir rol oynadığı anlamına gelir. Bundan dolayı piyasa toplumu, sadece bu kısıtlamalar ortadan kaldırılıp toprak, emek ve para metalaştırılırken, XIX. yüzyılda yaratılmıştır. Mesele piyasaların varoluşu değil, onların sosyal bütüne nasıl dâhil edildiğidir. Piyasa toplumu kategorisi sadece bu sosyal bütünlüğü tanımlamak için kullanılmıştır. O bütünlük içinde piyasa ilkelerinin her yere uzanıp toprak, emek ve parayı organize ederek; toplumu söz konusu ilkeler etrafında inşa ederek onların kurgusal olmayan gerçeklikler, metalar oldukları varsayılır (Block ve Somers, 1984, s. 65).

Polanyi'nin holizm üzerine üçüncü önemli görüşü onun sosyal sınıfların tarihteki benzersiz rolüyle ilgili görüşüdür. Polanyi standart Marksist burjuva ve işçi sınıfı gibi sınıf kategorilerini tekrarlar, fakat bunlara Marksist pratikteki gibi muamele etmez. Ona göre sosyal sınıflar fırsatlarıyla beraber toplumsal gelişmeyle temin edilir. Ve bu sınıfların sorunlara cevap potansiyeli yeteneklerine göre değişir. Polanyi argümanlarını açıklamak için sosyal sınıfların kendilerinden değil, bizzat toprak, emek ve para gibi kavramlardan yararlanmıştı (Polanyi, 1971a, s. 39).

Polanyi, bireylerin kişisel çıkar dürtüsüyle davrandığını reddettiğinden, sosyal sınıfların ekonomik çıkarların toplamı olarak görülmesi kadar büyük bir yanlış görmüyordu. Bunun aksine sosyal sınıflar sosyal yapıları ve toplum organizasyonundaki değişimlere kolektif cevaplar veriyordu. Polanyi işçi sınıfını salt ekonomik boyuta ve kâr dürtüsüne indirgemenin onun tüm tarihteki siyasal gelişmesini çarpıtmak anlamına geldiğinde ısrar ediyordu (Block ve Somers, 1984, s. 66).

Polanyi'nin sınıf analizinin iktisadî yönü onun kültürel felâketin ekonomik sömürden daha beter olduğu görüşüne dayanıyordu (Polanyi, 1971b, s. 46). Liberaller uzun yıllar boyunca Sanayi Devrimi'nin yol açtığı felâketleri yermişlerdi. Fakat Polanyi'ye göre kapitalizmin ilk dönemlerinde emekçi sınıfların insanî alçalışı ekonomik terimlerle ölçülemeyecek bir sosyal afetin sonucuydu. Müsriflik, fuhuş, hırsızlık, tutumlu olmayış, düzensizlik, düşük verimlilik, kendine saygı ve direnç yokluğu halk kitlelerini kaplayarak toplumu bir sosyal keşmekeşin içine atmıştı (Polanyi, 1986, s. 293).

Genel perspektifte de Polanyi antropolojik kanıtlar kullanarak sosyal felâketlerin genellikle kültürel olduklarını, iktisadî olmadıklarını, dolayısıyla bunları gelir figürleri veya nüfus istatistikleriyle ölçmenin mümkün olmadığını söylemiştir. Dolayısıyla Polanyi'ye göre sınıflar ekonomik değil kültürel kurumlardı ve piyasa toplumunun yarattığı kültürel tahribi gösteriyorlardı (Block ve Somers, 1984, s. 66; Polanyi, 1986, s. 293).

Sonuç olarak, sınıflar tarihte anahtar bir rol oynamakla birlikte, bu rol ekonomik çıkara dayalı değildir. Polanyi, sınıfları Marksist bir tavırla ekonomik çıkarlara indirgemekten kaçınır. Polanyi'nin devlet teorisi onun holizm görüşünü yansıtır ve Hegel'in devlet teorisine eğilimi vardır. Hegelyen anlamda "evrensel" bir devlet tartışmalı toplumu korumak için bazı meselelerin üstesinden gelmiştir. Ancak Polanyi'nin devlet görüşü bundan fazladır. Ona göre devletin korumacı karşı hareketi doğrudan bir felâkete kapı aralayabilir (Block ve Somers, 1984, s. 67-68).

Sonuç

Bu çalışmada Polanyi'nin modern iktisadın insan anlayışına eleştirileri ele alınmıştır. Bu bağlamda Polanyi'nin sosyal antropolojiden yararlanarak insanın yapısının tarih boyunca aynı kaldığı tezi, ilksel ve arkaik dönemlerdeki iktisat anlayışı, bunun piyasa ekonomisinden ne ölçüde farklı olduğu ve piyasanın oluşturulma süreci incelenmiş ve bu bölümdeki tartışmaya iktisadî rasyonalite kavramından hareketle başlanmıştır.

İktisadın sosyal bilimlerle bağıni koparma sürecinin onun insan anlayışını giderek daha mekanikleştirdiği görülmektedir. Aslında bunun öncesinde Sanayi Devrimiyle insanın doğadan koparılması onun kendisini üstün, mütehakim bir varlık olarak görme yolunu açmıştır. Bilim Devrimi'yle insan doğayı kontrolün araçlarını da elde etmeye başlamıştır. Baş döndürücü teknik gelişmeler insanın her türlü aşırılığa kapı aralamasına imkân tanımıştır. Batılı insan özellikle tarihin son dört yüzyılında belli insan(lar)ın evren karşısında üstün olduğu tezine sarılarak dünyanın kaynaklarını belli bir azınlığın yararına kullanmaktan çekinmemiştir.

Bu kullanımın araçlarından biri şüphesiz ki günümüzün iktisadî faaliyetlerinin dayandığı rasyonel insan temelli, piyasa ekonomisinden başka iktisadî pratik kabul etmeyen ana akım iktisat teorisidir. Ancak bu teoriyi doğru kabul etmeyen düşünürler de mevcuttur ve teoriye onlar tarafından itirazlar getirilmektedir. Polanyi bu düşünürlerden biridir.

Piyasa sisteminin liberallerin iddia ettiği gibi kendiliğinden oluşmadığını düşünen Polanyi piyasanın kurumsal birtakım kurallarla bilinçli olarak kurulduğunu iddia etmiştir. Tezini desteklemek amacıyla ilksel ve arkaik dönemlerdeki iktisat anlayışının farklılıklarını ortaya koymuş, bununla beraber sosyal antropolojiden yararlanarak insan mizacının çağlar boyunca aynı kaldığını vurgulamıştır. Dolayısıyla insanın piyasa iktisatçılarının ısrar ettiği gibi ekonomik çıkarının peşinde koşan rasyonel bir birey olmadığını çıkarsamıştır.

Polanyi'nin tüm teorisinde dikkat çeken husus onun tüm insanlık tarihini ve insanın kurduğu tüm yapıları bir bütün içinde görmesi ve bunun yanında insanı sosyal bağlamından kopartan her türlü ideolojiye mesafeli durmasıdır. Öyle ki Polanyi kendisini "Fakat insan bir toplumda yaşayamıyor veya buna ihtiyaç duymuyorsa kendine yeterlidir, şu hâlde o ya bir canavar ya da bir tanrıdır." diyen Antikçağ filozofu Aristoteles'in devamcısı olarak görmektedir.

Polanyi'nin doğanın matematikleştirilmesinde başrolü oynayan Platon'u değil de Aristoteles'i seçmesi ayrıca manidardır. Polanyi gibi düşünürlerin yaptıkları itirazların daha "insani" iktisat anlayışlarının benimsenmesinde yararlı olması umulmaktadır.

Polanyi's Criticisms on Modern Economics' Conception of the Human Being

Seriyye Akan*

Introduction

The popularity of the natural sciences increased after the scientific revolution. In time, the social sciences tried to adapt their methods in order to obtain certain conclusions. When it comes to the discipline of economics, the progress of becoming "scientific" is an interesting story. Surprisingly, its acceptance as a science occurred at a relatively late date. The publication of Adam Smith's magnum opus *The Wealth of Nations* (1776) shows this field's independence from other social sciences or relations. But particularly during the 1870s, due to the marginalist revolution and subsequent mathematization movement observed between 1930 and 1950, this process accelerated. Rationalization, the main concept of modern economics, became the prevailing notion in standard economic theory and entered into textbooks that are still part of the curricula of universities throughout the world. While this fact reduced economics to a technical tool, it also prepared a basis for the idea that a human being is *homo economicus*, one who seeks to maximise his/her interest via rational choices.

Karl Polanyi (1886-1964) was one of the scientists who criticized the basic assumptions of modern economics. This paper analyses this field's perception of human beings through the eyes of Polanyi in four parts: the discussions around the term *rationality* in the context of economics, his thesis that "man has been the same down the ages" and social anthropology as his method, the arguments about primitive and archaic economies, and the institutionalization of the market economy.

The Concept of Rationality in the Context of Economics

Rationality, as a philosophical concept, has been separated from its philosophical background and instrumentalised within the discipline of economics under the pretext of acquiring a more "scientific" status. From the last quarter of the 18th century to the last quarter of the 19th century, this discipline tried to determine its limits. The most significant motive here was undoubtedly its adherents' admiration of the natural sciences' scientific standards, particularly those of physics. Economics needed rationality as a tool to attain this goal, which meant that rationality had to be purified from its philosophical content and background (Yılmaz, 2009, p. 8).

* PhD. Student, Sabancı University, Faculty of Arts and Social Sciences, Department of History.
Correspondence: seriyyeakan@sabanciuniv.edu. Address: Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ofis 2113, Orta Mahalle, Üniversite Caddesi No:27 Tuzla, 34956 İstanbul/ Türkiye.

When rational choice theory was integrated into solipsism, modern economics believed that the ultimate human behaviour definition had been reached. Armatya Sen claimed that solipsistic behaviours are not moral and tried to prove that Smith did not create this type of human definition as a professor of morals. According to him, Francis Edgeword is responsible for this kind of definition (Sen, 1977, pp. 317-344). Sen (1977) asserted that if a man were to really behave according to his interests, he would be closer to a social moron than a rational person (p. 336). Furthermore, it would be fallacious to rely on entirely upon one single principle to understand the causes of human behaviour. A person has a far more complex structure and thus is motivated by various elements, among them that of socialisation. We can see this in the relations of family, friend and local groups, and social and economic classes. Such notions as family responsibility, work ethics, and class consciousness, all of which can be observed in these groups, prove that regarding utilitarianism as a theory of behaviour does not give us only one choice: solipsism (Sen, 1977, p. 318).

Polanyi's (1975) two definitions of economics are enlightening for this discussion. His first definition, which he calls "substantive," holds that man depends upon nature and his fellows for his living and thus refers to the interchange between his natural and social environment. The second one, the formal meaning of economics, derives from the logical character of the means-ends relationship and refers to a definite situation of choice among the various uses of means induced by their own insufficient nature (p. 243). Polanyi (1977) maintains that the meanings of economics have nothing in common and he continues to refer these two definitions while he explains other economic terms. For instance, he remarks that utilitarians assert that man consists of two components: one more akin to hunger and gain, the other "non-economic," and the one "rational," the other "non-rational." Polanyi (1971b) rejects this fragmentation because this endows the "economic" side of man's character with the aura of rationality (p. 114). According to him, accepting rationality as a fact means to distinguish humans from their social and historic ambience (Polanyi, 1977, p. 14).

"Man has been the same down the ages"

One of Polanyi's core criticisms of orthodox economics' conception of human beings is based on its assumption of an imaginary human being who is always totally focused on his own interests in the quest to maximize his utility. He chooses and optimizes because he is squeezed between unlimited desires and limited sources. As this choice is a technical issue, he has to be rational if he is to solve this difficulty. Therefore, economics is a problem of rational man all over the world and can be considered within the context of a means-ends analysis (İşgüden & Köne, 2002, p. 99). Obviously, Polanyi formulates his objections to this assumption according to anthropological methods based on his contention that "man has been the same down the ages" because humans have never behaved "rationally."

In his *The Great Transformation*, published in 1944, Polanyi quotes Malinowski, Thurnwald, and Linton, all of whom published studies during the 1930s that detailed their attempts to find an unchangeable essence that has always been embedded in humans (Polanyi, 1986, p. 278). In addition, Thurnwald focused on human sociality. Lévi-Strauss, the "founder of structuralism" and author of *The Savage Mind* (1962), explained the subject more comprehensively. He wrote that human experience and activities both stem from and are limited

by the structure of basic thinking. So-called primitive people have complete and perfect mental abilities and activities, for he contends that all humans are the same, regardless of their historical and cultural differences. Many illiterate societies utilize the perceived qualities of things and organisms (e.g. magnitude, colour, and smell) to create categories and conduct what are to them logical activities. According to him, this method does not prove the existence of a confused mind, for magic and mythical minds have a careful logic, as does science, that is based upon a complete and comprehensive determinance. Pottery, weaving, agriculture, and the domestication of animals require a "scientific manner, continuous and careful curiosity and pure desire of learning" (Kaya, 2010).

Lévi-Strauss (2002) thinks that Western scientists have recently realized that primitive societies express the forms of knowledge and thought. Therefore, they should change the traditional image and acceptance of primitive, for it is not the "savage" who is bound to instincts and barely different from an animal regardless of time and place (p. 68).

Both social anthropology and biological philosophy consider the classification of such groups as "primitive" or "prelogic" controversial, because they and those similar to them are based upon the belief that some societies are backward. "A style of thinking which relies on uniformalised logic" would be a convenient choice for such societies, as such an assumption depends upon the development of logic from less to more in terms of phylogenetic viewpoint (Durali, 2006, p. 39).

Primitive Economies

Primitive economies did not regard expecting an economic return for their labour as natural. In fact, the most important features of primitive economies were reciprocity, competition, the pleasure of work, and social approval (Polanyi, 1986, p. 277). Another significant element was the embeddedness of economic activities in other social relations. Wealth was a social, as opposed to an economic, quality. Their bartering of goods and services bound them to social networks and intersected with other reciprocal relations (Polanyi, 1986, pp. 278-279).

Reciprocity and redistribution were not only valid economic behaviours, but were also engaged in by great empires. Citing Thurnwald's opinions, Polanyi notes that distribution has its own mechanism even among the most primitive hunter tribes. Developments in distribution were observed in ancient states. For example, metal coins were used to pay salaries and taxes, and state officials distributed grains to warriors and those classes that produced nothing for society in terms of agriculture etc. In this case, distribution was an economic activity (Polanyi, 1986, p. 276). In feudal Europe, most of the payments were not even based on money (Polanyi, 1986, p. 279).

Considering these features, we can observe that primitive and archaic economies are not related to laissez-faire capitalism. Polanyi evaluated this information and the assumption that "man has been the same down the ages" together and concluded that laissez-faire economics had not emerged spontaneously and has nothing to do with man's nature (Dalton, 1965, p. 2).

The Institutionalization Process of the Market

Polanyi (1965) thinks that market mechanisms did not emerge spontaneously but were institutionalized by various regulations (pp. 241-270). This organizational structure contains some dehumanised mechanisms (Özel, 2009, p. 258). The above-mentioned dichotomy of market mechanism expresses the fragmentation of human beings, and the market reveals the human being's blind and dark alter ego (p. 241). This fragmentation distinguishes humans from their community and atomises them. Thus market economics causes the individual to behave like a *homo economicus* (p. 242).

As a former Marxist, Polanyi has some commonalities with Marxism. But he is not considered a traditionalist Marxist because he mostly focuses on the market instead of capital and class. In fact, his criticisms of market economies and capitalism caused him to draw closer to socialism (Sayer, 2009, pp. 9-12).

Polanyi believes that creating a market economy was a "political project." He details and defends his thesis, which is presented in *The Great Transformation*, by using anthropological findings and then comparing 19th-century economics to ancient economies in his *The Livelihood of Man: Primitive, Archaic and Modern Economies* (1977). Some writers criticize him for not explaining "embeddedness," even though it is a central concept in his thesis. Sayer and Randless opine that this concept is ambiguous (Randless, 2003, pp. 422-423), and Sayer (2009) remarks that even though Polanyi explained the "social catastrophe" as a cultural instead of an economic aspect,

he only mentions one negative aspect of this cultural damage, that is "fragmentation" (Sayer, 2009, p. 10). However, Polanyi analysed his theses in *The Livelihood of Man* more systematically.

Polanyi, who maintained that the great transformation was a political intervention, uses it to explain the market economy's rise and fall. There were two transformations: (1) from mercantilism to market economy and (2) the collapse of the market economy during the Second World War (Block & Somers, 1984, p. 54). While describing the market economy's institutionalization, he focuses on 19th-century England and then moves on to compare these developments to various archaic economic models, all the while using the substantive definition of economics. In addition, he writes that the institutional structure of laissez faire political capitalism separated economics from society via commodification. Thanks to this structural transformation, first classical and then neo-classical economics were established. Political economy ended with Smith, and economics began with Ricardo (Dalton, 1965, p. 9).

Holism, the main concept behind his Great Transformation thesis, was the context that bound some of the social dynamics together (Block & Somers, 1984, p. 62). In this sense, Polanyi (1971b) sees himself as a follower of Aristotle: "Aristotle was right: man was not economical but social" (p. 65). He writes that all human deeds are embedded in their social context and maintains that separating the individual from his society by viewing him as *homo economicus* is based on unrealistic theories. The 19th century's self-regulating market made this interest-based understanding central throughout modern history. The historical fallacy of liberalism and Marxism were their assumptions of this understanding deterministic in historical societies (Block & Somers, 1984, p. 63).

Polanyi (1977) maintains that this “economistic fallacy” has four components: the economy and the market, the economistic transformation, economic rationalism, and economic solipsism (pp. 6-14). Before the 19th century, when humans were not regarded as economic animals, there were economic relations, price mechanisms, and provision problems. But this situation, which he calls an “economistic fallacy,” is no more than the equation of economic phenomena and market phenomena (Özel & Yılmaz, 2005, p. 9). Thus Polanyi uses the substantive definition of economics, according to which humans are not considered as solipsists when going about their economic activities.

This specific definition considers the economy to be a human-established process that provides human beings with their needed material chain of supply (Buğra, 1995, p. 49). Polanyi held that economics is embedded within and surrounded by economic and non-economic institutions (Barber, 1995, p. 395). His belief in sociality’s dominance led him to accept the destruction of those societies that accepted the absolute nature of economic instincts. Thus he thinks that the market structure is a utopic experiment that is doomed to failure (Block & Somers, 1984, p. 64).

The second concept of holism can be related to the market itself. In pre-capitalistic societies, the government practice of setting the prices relegated supply and demand to a marginal role. Even though some markets did determine prices, they only played a secondary role in society. The problem was not the existence of markets, but rather their integration into social cohesion (Block & Somers, 1984, p. 65).

Polanyi’s third opinion on holism was its unique role in history among the various social classes. He did not treat classes in a Marxian way due to his belief that social classes emerge via social development, and uses the concepts of land, labour, and money to explain his arguments (Polanyi, 1971a, p. 39). The economic side of his class analysis was based upon the cultural catastrophe of capitalism, which consisted of more than its economic abuses (Polanyi, 1971b, p. 46). In general, Polanyi argued that social catastrophes were usually cultural as opposed to economic, citing anthropological evidence. Classes were cultural, not economic, structures and reflected the market society’s cultural erosion (Block & Somers, 1984, p. 66; Polanyi, 1986, p. 293).

In other words, even though classes played a significant role in history, one should not analyse them only in economic terms. Polanyi’s government theory reflects his holistic approach (Block & Somers, 1984, pp. 67-68).

Conclusion

This study dealt with Polanyi’s criticisms of how modern economics perceive the human being. In defense of his arguments, he claimed that man has always been the same, that primitive and archaic economies are totally different from market economies, and that the market economy did not emerge spontaneously during the 19th century. Rather, the 19th century witnessed the separation of human beings from their social totality due to the market system’s structure, which was consciously established via some mechanisms. Polanyi proved that archaic and primitive economies were not based on the market economy’s assumptions by presenting anthropological evidence. Standing aloof from every kind of

ideology that separates humans from their social cohesion, he considers himself a follower of Aristotle, who said: "Man is by nature a social animal. Anyone who either cannot lead the common life or is so self-sufficient as not to need to, and therefore does not partake of society, is either a beast or a god" (Aristotle, Politics).

Kaynakça/ References

- Barber, B. (1995, Yaz). All Economies Are "Embedded": The Career of a Concept, and Beyond. *Social Research*, 62(2), 387-413.
- Block, F. ve Somers, M. R. (1984). Beyond the Economistic Fallacy: The Holistic Social Science of Karl Polanyi. T. Stocpol (Ed.), *Vision and Method in Historical Sociology* içinde (s. 47-84). Cambridge: Cambridge University Press.
- Buğra, A. (1995). *İktisatçılar ve İnsanlar: Bir Yöntem Çalışması*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. ve İrzık, G. (2008). İnsan Doğası, İnsan İhtiyaçları ve İktisat. T. Bora, S. Sökmen, K. Şahin (Hzl.), *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek* içinde (s. 34-41). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, N. (1991). *Physics and Economics*. PhD Dissertation. Boğaziçi University, bölüm adı.
- Dalton, G. (1965). Primitive, Archaic and Modern Economies: Karl Polanyi's Contribution to Economic Anthropology and Comparative Economy. J. Helm (Ed.), *Essays in Economic Anthropology* içinde (s. 1-24). Seattle: American Ethnological Society.
- Duralı, T. (2006). *Çağdaş Küresel Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İşgüden, T. ve Köne, A. Ç. (2002). Ortodoks İktisat Üzerine Notlar. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2002, (5), 97-108.
- Kaya, R. (2010). Yaban Düşünce.
<http://www.scribd.com/doc/29711847/yaban-dA¼Å%C2%9FA¼nce-Claude-Levi-Strauss> adresinden 15 Aralık 2010 tarihinde edinilmiştir.
- Kaymakçı, Ö. B. (2015). Politik İktisadin 'Rasyonel Temelleri'. D. Dumludağ, Ö. Gökdemir, L. Neyse ve E. Ruben (Hzl.), *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar* içinde (s. 51-71). İstanbul: İmge Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (2002). Yaban Düşünce. (T. Yücel, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özel, H. ve E. Yılmaz (2005, 13-16 Ekim). What Can Marxists Learn From Polanyi?, 10th International Polanyi Conference: "Protecting Society and Nature from Commodity Fiction," Boğaziçi University, İstanbul, 2005.
- Özel, H. (2009). *Piyasa Ütopyası*. İstanbul: BilgeSu Yayıncılık.
- Polanyi, K. (1965). The Economy as Instituted Process. C. M. Arensberg, H. W. Pearson ve K. Polanyi (Ed.), *Trade and Market in the Early Empires* içinde (s. 241-270). New York: The Free Press.
- Polanyi, K. (1971a). Class Interest and Social Change. G. Dalton (Ed.), *Primitive, Archaic and Modern Economies* içinde (s. 108). USA: Beacon Press.
- Polanyi, K. (1971b). Our Obsolete Market Mentality. G. Dalton (Ed.), *Primitive, Archaic and Modern Economies* içinde (s. 109-117). USA: Beacon Press.
- Polanyi, K. (1977). *The Livelihood of Man*. (H. W. Pearson, Ed.) New York: Academic Press.
- Polanyi, K. (1986, Mayıs). Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri. (A. Buğra, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Polanyi, K. (1997). Ekonomistik Yanılgı. M. Özel (Der. ve Çev.), *İktisat Risaleleri* içinde (s. 189-205). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Randles, S. (2003). Issues for a Neo-Polanyian Research Agenda in Economic Sociology. *International Review of Sociology*, 13(2), 409-434.
- Sayer, A. (2009). Önsöz. A. Buğra, K. Ağartan (Der.), *21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak: Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi* içinde (s. 9-12). (A. Kılıç, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sen, A. K. (1977, Yaz). A Critique of the Behavioral Foundations of Economic Theory. *Philosophy & Public Affairs*, 6(4), 317-344.
- Yılmaz, F. (2009). *Rasyonalite İktisat Özelinde Bir Tartışma*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

